

Generaal Spoor, begaafd maar miskend

Hoe een briljant militair zich verloor in een achterhoedegevecht

Hij was de jongste opperbevelhebber uit onze geschiedenis en waarschijnlijk ook de begaafdste. Maar hij stond uiteindelijk voor een onmogelijke opdracht. Jaap de Moor schrijft het levensverhaal van generaal Spoor, een miskend en bijna vergeten commandant.

Ger van der Drift is redacteur van Kleio.

In de afgelopen twee decennia is Nederlands-Indië en zijn verhouding met het moederland al verschillende malen onderwerp geweest van het Centraal Schriftelijk Eindexamen. En elke keer dook in het laatste hoofdstuk van de methode die ik daarvoor gebruikte, weer die wat mysterieuze figuur van generaal Spoor op. De man van wie je eigenlijk niet meer dacht te

meer zou willen weten. Maar ja, dan is het mei, het onderwerp is bijna af, de leerlingen zijn Indië-moe (en dat zijn ze al vrij snel) en jij ook. En dan komt het er niet van.

Dan maar het leger in

Maar gelukkig is er nu dan het lijvige boek van Jaap de Moor. Een boek dat de leemte heeft gevuld en geheel aan mijn verwachtingen beantwoordde. Want boeiend, dat was de figuur van Spoor (1902-1949) zeker! Iemand die, als het lot even anders had beschikt, niet voor het front van de troepen had gestaan maar voor het Concertgebouworkest. Want op muzikaal gebied was hij minstens zo getalenteerd als zijn vader, die het bracht tot concertmeester aan het hof van de tsaar in Sint-Petersburg en later tot tweede dirigent in Amsterdam. Hij speelde daar onder Willem Mengelberg, met wie hij al snel ruzie kreeg. Niet zo vreemd natuurlijk als je wat meer weet van Mengelberg. Vader Spoor zou de rest van zijn leven mokkend doorbrengen in Den Haag dat hij, vergeleken met de hoofdstad, beschouwde als een ordinair provincieplaatsje. De jonge Simon zou ongetwijfeld in het voetspoor van zijn vader zijn getreden als hij maar niet zo intelligent en vooral eigenwijs was geweest. Want welis-

waar beheerste hij het vioolspel als de beste en lag het conservatorium in het verschiet, maar om daar te worden toegelaten was wel een HBS-diploma nodig.

En dat heeft hij niet behaald. Zoals gezegd: aan intelligentie ontbrak het hem niet, maar zijn snelle verstand werkte eerder in zijn nadeel dan in zijn voordeel. Hij verveelde zich dood bij de trage lessen, ging zich misdragen en werd al snel van school gestuurd. Kortom de carrière van een onderpresteerder zoals wij zo iemand tegenwoordig noemen. Geen diploma, geen conservatorium en dus ook geen plaatsje in de cultureel-intellectuele elite van de hofstad. En zoals zo veel jongens in die tijd trok hij de meest voor de hand liggende conclusie: dan maar het leger in.

En daarmee werd hij wel atypisch voor de familie Spoor en de kringen waarin zij verkeerde. Want dat is het aardige van het begin van het boek: het laat zich in de eerste hoofdstukken lezen als een cultuurgeschiedenis van de Randstad *avant la lettre*. De Spoorclan kende niet alleen iedereen die in de artistieke *beau monde* wat te betekenen had, maar droeg zelf ook behoorlijk aan die wereld bij in de vorm van acteurs, zangers, kunstenaars en natuurlijk musici.

‘Als het lot anders had beslist, had Spoor niet voor de troepen gestaan maar voor het Concertgebouworkest’

weten dan dat hij een houwdegen was die, wat de Republiek betreft, er alleen maar op los wilde slaan en Soekarno letterlijk en figuurlijk een kopje kleiner wilde maken. De man die de massamoordenaar Westering veel te lang de hand boven het hoofd hield, die betrokken zou zijn bij de voorbereiding van een staatsgreep en die zijn schaarse vrije tijd vulde met jacht op mooie vrouwen. En dan was er ook nog die geheimzinnige moord, een vergiftiging tijdens een etentje nota bene! Het was helemaal de Couperiaanse sfeer van *goena-goena*, *Stille Kracht* en *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan*. Kortom, een *dramatis persona* van wie je eigenlijk veel

Von Clausewitz

Het rokkostuum werd dus een uniform. Maar dat moest dan wel het uniform zijn van een officier. En zo begon een snelle opmars in de militaire rangen, die Spoor via de cadetenschool en enkele functies in het KNIL, een docentschap aan de KMA in Breda bezorgde. De Moor staat bij zijn relatief korte bestaan als docent lang stil. En dat is begrijpelijk, want het zijn juist deze jaren die hem hebben gevormd. Spoor was een bevlogen en erudiet docent, die onder de cadetten een enorme faam genoot die mede gebaseerd was op zijn verbale begaafdheid, vlijmscherpe humor en op de cultivering van eigenaardigheden zoals het dragen van een monocle, een eenglazig knijpbrilletje. De natuurlijke aanleg voor *image building* en *public relations* is hem later als legercommandant enorm van pas gekomen. Op militair-theoretisch gebied was Von Clausewitz zijn grote inspirator. Aan hem ontleende Spoor het inzicht dat het doel van de strijd altijd politiek bepaald is, dat oorlog niets anders is dan een vorm van politiek. Doel van elk

gevecht is het vernietigen van de vijandelijke strijdkrachten. Daarom moet de veldheer altijd kiezen voor een frontale aanval, bij voorkeur verrassend ingezet en 'bovendien uitgevoerd door overmachtige personele en materiele middelen'. Hier lag in feite de blauwdruk van de latere opzet van de positionele acties.

Tijdens de inval van de Japanners wist Spoor, die in Indië een nieuwe inlichtingendienst had opgezet, naar Australië te ontsnappen. Na terugkeer volgde uiteindelijk de kroon op zijn loopbaan. Op 19 januari 1946 werd hij benoemd tot generaal-majoor (de rang voor chef-staf). Hij zou van deze triomf maar kort kunnen genieten, niet alleen omdat hij al dicht bij zijn dood stond maar ook omdat hij opgezadeld werd met een onmogelijke taak (al had hij er toen geen idee van): de bestrijding van de opstand van de Indonesische nationalisten.

Een politieke generaal...

De Moor noemt Spoor een *politieke* generaal. Hij bedoelt daarmee dat de opperbevelhebber zich intensief

met het politieke proces bemoeide, zowel in Indië zelf als in Den Haag. Hij zocht daarbij voortdurend de grenzen op, en ging daar af en toe zelfs overheen. Wat Den Haag betreft werd dat mogelijk gemaakt doordat men daar niet alleen ver van het strijdtoneel afstond, maar bovendien geen flauwe notie had van militaire zaken, en al helemaal niet van oorlogvoering in tropische omstandigheden. In Indië zelf werd hij aanvankelijk nog enigszins in bedwang gehouden door luitenant-gouverneur-generaal Van Mook (in rang de superieur van Spoor), die niet afkerig was van militair ingrijpen, maar in principe voorrang gaf aan de diplomatie. Maar toen deze het veld moest ruimen voor Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (HVK) Louis Beel kreeg - en nam - Spoor alle ruimte. Beel zat als minister al op dezelfde lijn als de commandant. Beiden vonden dat er in Indië eerst rust en orde moesten komen alvorens er gepraat kon worden over staatsrechtelijke veranderingen. En dat praten mocht dan alleen gebeuren met gematigde nationalisten, dus

'Spoor had ondanks zijn grote intelligentie een blinde vlek voor de enorme kracht van het Indonesisch nationalisme'

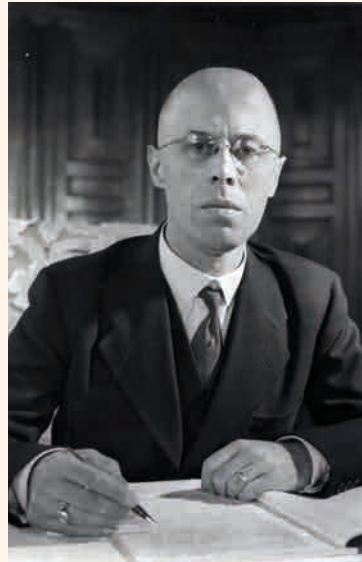
zeker niet met zulke radicalen als Soekarno cum suis en dan alleen nog maar over een beperkte mate van zelfstandigheid. Over de eis van de *echte* radicalen, zoals generaal Soedirman, namelijk *100% Merdeka* (Maleis voor 'vrijheid'), wilde de commandant niet eens nadenken. Van meet af aan was duidelijk dat Spoor ondanks zijn grote intelligentie een blinde vlek had voor ►

Louis Beel zat op dezelfde lijn als Spoor. Beiden vonden dat er in Indië eerst rust en orde moesten komen alvorens er gepraat kon worden over staatsrechtelijke veranderingen. Toen Beel Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon werd, kreeg Spoor alle ruimte.

iets zeer essentieels, namelijk de enorme kracht van het Indonesisch nationalisme en de grote steun die het genoot onder brede lagen van de bevolking, zeker op Java. Dit is de tragiek waarop de schrijver in de ondertitel doelt. Naarmate het einde van het boek nadert krijgt die tragiek zelfs iets pathetisch. Na het akkoord tussen Van Roijen en Roem, dat in feite de ondergang van Nederland als koloniale mogendheid inhield, en het dieptepunt vormde in Spoors werkzame leven, wierp hij zich in zijn zeer beperkte vrije uren toch nog op het opstellen van de mooiste plannen voor de toekomstige federatie met onder andere een blauwdruk voor een gezamenlijk Nederlands-Indonesisch leger (waarin Nederland natuurlijk eerste viool zou spelen). Het is bijna meelijwekkend om te zien hoe hij op dat moment de blik op de werkelijkheid volkomen was kwijtgeraakt.

...maar altijd loyaal

Doch De Moor bedoelt met politieke generaal ook nog iets anders. Namelijk dat Spoor altijd loyaal is gebleven aan het gezag dat boven hem was gesteld. Hoe onprofessioneel in zijn ogen Den

tieke. De Moor laat hier duidelijk de namen vallen van oorlogspremier Piet Gerbrandy en admiraal Helfrich. Maar Spoors loyaliteit bleek het meest op de momenten dat hij door zijn superieuren eigenlijk werd gebruikt. De commandant beschikte namelijk over een enorm gezag bij zijn soldaten. Hoewel hij stond op ordelijkheid en juiste verhoudingen wist hij zich met zijn gemoedelijkheid, humor en professionaliteit een enorme populariteit te verwerven bij de manschappen. En Jan Soldaat, die steeds meer gedemoraliseerd raakte in de uitzichtloze strijd, kon de politieke besluitvorming niet meer volgen, laat staan begrijpen. En geef hem eens ongelijk. Na de succesvol verlopen Eerste Politiele Actie lag de weg naar Jogjakarta, en dus naar het hoofdkwartier van de nationalist, open. Maar Den Haag, dat natuurlijk ook te maken had met internationale druk, stond een verdere opmars niet toe, tot volkomen onbegrip van alles wat een uniform droeg. Pikant detail hier is dat Spoor er zelf ook heilig van overtuigd was dat een dergelijke opmars onvermijdelijk moest volgen. Zo overtuigd zelfs, dat hij in het geheim hiervoor een complete divisie achter de hand had gehouden. En iets dergelijks herhaalde

zich na de Tweede Politiele Actie, toen Soekarno en andere nationalistische leiders op spectaculaire wijze in handen van de Nederlanders vielen. De verontwaardiging was onbeschrijfelijk toen zij kort daarna weer moesten worden vrijgelaten. Weliswaar had het kabinet opnieuw geen keus, maar, zo was de vraag, wie moest deze onmogelijke boodschap aan de manschappen verkopen? Spoor dus, wie anders? Het zijn aandoenlijke momenten in het boek; een opperbevelhebber die orders, die hij zelf ook niet begreep, getrouw aan zijn mannen ging uitleggen. Daar stond, ondanks zijn naïviteit, toch een groot man.

Postume rehabilitatie

En dat is de indruk die Spoor bij mij heeft achtergelaten. Een man van een statuut die wij in de moderne Nederlandse militaire geschiedenis nauwelijks terugvinden. Dat is de grote verdienste van De Moors boek. Nog even afgezien van de postume rehabilitatie die dit werk ook vormt (het heeft jaren geduurd voordat er een kazerne naar Spoor genoemd mocht worden). En wat de geruchten over een vergiftiging betreft: als iemand ooit de vroegtijdige dood van de commandant zou hebben gewenst, dan had hij nooit zijn toevlucht hoeven nemen tot zo'n lafhartige daad. Afwachten was voldoende geweest. Spoor beschikte namelijk over een onvoorstelbare werkkraft en dat bij een zeer fragiele gezondheid. Iedereen die de laatste hoofdstukken leest, voelt aan zijn eigen bloeddruk dat dit niet goed kon aflopen. ■

‘Een opperbevelhebber die orders, die hij zelf ook niet begreep, getrouw aan zijn mannen ging uitleggen’

Haag en Batavia ook reageerden op de militaire situatie en hoezeer hij ook vond dat de politici hem voor de voeten liepen - Spoor was bijzonder gebrand op de Partij van de Arbeid, door hem stelselmatig Piet van den Akker genoemd - elke gedachte aan of suggestie tot een eigenstandige weg, of zelfs een staatsgreep, wierp hij verre van zich. En er zijn wel degelijk van die voorstellen gedaan, niet alleen uit militaire kring, maar ook uit poli-

J.A. de Moor, *Generaal Spoor. Triomf en tragiek van een legercommandant* (Boom: Amsterdam 2011), 461 blz., prijs € 29,90.